

Dretnotların Düellosu: Jutland Savaşı

“Tarihler 31 Mayıs 1916’yı gösterdiğinde Danimarka açıklarında daha önce hiç karşı karşıya gelmemiş Sanayi Devrimi’nin ortaya çıkardığı iki rakibin dretnotlarının, tarihin en büyük deniz muharebelerinden birinde hesaplaşması, Jutland Deniz Muharebesi vuku bulmak üzereydi. 20’nci yüzyıl muharebe gemisinin prototipi sayılan dretnotların salvo düellosu, dikenli teller ve siperler arasında kilitlenmiş Dünya Savaşı’nın tarafları nazarında kritik bir stratejik hamleyi temsil ediyordu.”

Evren Mercan

Yenilmez İngiliz armadası (Grand Fleet) ile modern Alman Açık Deniz Filosu'nun (Hochseeflotte) karşılaşması, kara cephelerindeki pat durumuna karşı denizlerde kesin sonuçlu bir muharebe ile sonuç almayı hedefliyordu. Günün sonunda Jutland Muharebesi, her iki taraf için de hatırı sayılır kayıpların yaşandığı ve deniz teorisyenlerinin gelecekteki düellolar hesabına taktik ve stratejik mülahazalara temel oluşturacak dersler çıkardığı bir deniz muharebesi olmuştu. Bu muharebeyi iyi kavrayabilmek için İngiltere ve Almanya arasındaki amansız rekabetin arka planına bir göz atmak gerekir.

Amiral Alfred von Tirpitz

İngiltere, 1805'ten beri denizlerdeki rakipsiz hâkimiyetinin keyfini sürüyordu. 20'nci yüzyılın başında, deniz gücünün küresel ve bölgesel güçler dengesinde önemli bir araç olduğu tüm dünyada kabul görmüştü. Endüstriyel devrimin itici gücünü arkasına alan Almanya ise, 10 Downing Street (İngiliz Hükümet Merkezi) tarafından bu alanda hesaba katılması gereken bir rakip olarak değerlendirilmeye başlamıştı. Aynı bakış açısı Berlin'deki Wilhelmstrasse'de de görülüyordu. Uzun yıllar Avrupa anakarası üzerinde uyguladığı yıldırıcı ablukayı kırmak ve bu ablukayı tersine çevirerek İngiltere'yi dize getirmek isteyen Alman siyasi karar alıcıları, caydırıcılığı yüksek ve küresel boyuttaki İngiliz ticaretine kritik darbeyi indirebilecek geniş ölçekli bir donanma inşasını tereddütsüz kabul etti. Donanmayı Alman kolonyal çıkarları ve dış politikası için vazgeçilmez bir baskı aracı olarak gören Amiral Alfred von Tirpitz sonunda dünyanın en büyük ikinci muharebe filosunu yaratan bir donanma programını hazırladı. Böylelikle Birinci Dünya Savaşı'na kadar Almanya'nın çağın ihtiyaçlarına uygun, modern muharebe gemilerine

Amiral Fisher

sahip olmasını sağladı. İngiliz tarafında ise Amiral Nelson'dan sonraki kraliyet donanmasındaki en etkili figür olarak adledilen Sir John Fisher iş başındaydı. Fisher'ın donanma programı, 1906 yılında denizcilik alanında devrim yaratacak bir muharebe gemisi olan 18.110 tonluk HMS Dretnot'un (Dreadnought) denize indirilmesine ön ayak olmuştu. Hız, koruma ve ateş gücü bakımından daha önce eşi görülmemiş üstünlükte olan bu platform, dünyanın bütün diğer önemli donanmaları tarafından da ana muharebe gemisi kavramının standardı olarak telakki edildi ve kendinden önce inşa edilen tüm gemileri de iptidai kıldı. Mevcut teknolojik gelişmeler, muharebe gemilerindeki hız, koruma ve ateş gücü arasındaki hassas terazinin daha titiz ayarlanması gerekliliğini ortaya çıkarmıştı. Her ne kadar dretnot tipi muharebe gemileri bu konuda optimum bir oran sergilese de küresel ticaretin korunmasını esas nazariye kabul eden İngiltere için dretnota çok benzer ancak ondan daha hızlı ve çevik, gerektiğinde filo muharebelerine iştirak edebilecek muharebe kruvazörlerine de ihtiyaç duyuldu. Uzun süredir hizmette olan zırhlı kruvazörü tahtından eden bu kruvazör tipinin de mimarı gene Amiral Fisher'dı. Fisher'ın muharebe gemilerinin yerine

muharebe kruvazörlerini geçirtme fikri, muharebe kruvazörlerinin dretnotlarla beraber uzun süre popüler bir platform olarak kalmasını sağlamıştı.

Almanya'nın Zafer Arayışları

Diğer taraftan, teknik ve teknolojik etkenlerle birleşen stratejik kaygılar, önde gelen donanmaları dretnot gibi inşası (1,73 milyon sterlin) ve idamesi oldukça maliyetli muharebe gemilerine önemli ölçüde kaynak ayırmalarına yol açmıştı. Endüstriyel altyapısı bu türden yüksek maliyetli muharebe gemisi inşa etmeye yeterli olan Almanya, tüm kaynaklarını bu silahlanma yarışına seferber etmişti. Tüm bu gelişmelere rağmen Alman Donanması, Baltık Denizi'nde İngilizlere karşı avantajlı bir durumdaysa da açık denizlerde egemenlik hâlen İngiltere'nin elindeydi.

Birinci Dünya Savaşı'nın başında Almanya'nın teoride dâhiyane Schlieffen Planı'nın pratikte Marne'de hezimetle sonuçlanması, savaşın, statik cephelerde mıhlanmış orduların icra ettiği sonuçsuz taarruz ve ricatlar silsilesine dönüşmesine yol açmıştı. Zafer kapısı Almanya'nın suratına kapandığında Kayzer Yıpratma Doktrini'nin limitlere kadar test edildiği cephe savaşını, U-boat'larıyla denize taşıyarak, hazırlıksız Kraliyet Donanması'na hatırı sayılır darbeler indirebilmişti. Denizaşırı üslere sahip İngiltere'ye diz çöktürmenin en iyi yolunun sınırsız denizaltı harbi olacağını düşünen Kayzer, modern Açık Deniz Filosu'nu güvenli limanlarında demirlemekle yetinmişti.

Nitekim 1916 yılına gelindiğinde, cephe muharebelerinde değerli kaynaklarını yitirme noktasına gelen Almanya'da, savaş çarklarını çevirmeye yönelik ihtiyaç duyulan ham maddeye ulaşmanın nihai yolunun İngiltere'nin uyguladığı kahredici ablukayı kırmak olduğu fikri ön plana çıkmıştı.

Denizaltı harbiyle de savaşı kazanmak için hedeflenen gemi ve tonaj denkliğinin bir türlü tutturulamaması, Kayzer'e büyük fedakârlıklarla inşa ettirdiği zırhlı filosunu düşmanla kesin sonuçlu muharebeye tutuşabilmek için açık denize çıkarmaktan başka seçenek bırakmamıştı.

Aslında Alman komuta heyeti de mevcut Açık Deniz Filoları'nın İngiliz Büyük Filo'suna karşı sayısal ve ateş gücü açısından zayıf olduğunun farkındaydı. İngiltere, Birinci Dünya Savaşı'na 45 muharebe gemisiyle girerken bu sayı Almanya için 26 idi. Alman zırhlıları, sürat unsurunu dengelemek için kalın zırha karşın daha küçük kalibreli toplarla (9,4-11 inç) teçhiz edilmişti. İngiliz tarafında bu denge daha büyük kalibreli toplarla (11-13,5 inç) ve nispeten zayıf bir zırh korumasıyla hız ve manevra avantajı sağlamaktaydı. Diğer bir ifadeyle, Fisher donanmasındaki gemilerin büyük kalibreli top, düşük zırh ile hızın ön plana çıkarıldığı daha esnek bir harekât tarzı üzerine yoğunlaşmışsa da Tirpitz, Alman filosunun batmaz gemilerden mürekkep olmasını talep ederek, kalın ve mukavim zırh için toptan feragat yolunu seçmişti. Alman zırhlıları sadece Kuzey Denizi harekâtları için tasarlandığından bölme yapıları İngiliz rakiplerine göre daha başarılı tasarlanmışsa da mürettebatın yaşaması açısından oldukça dar alanlardı.

Bu orantısızlıklara rağmen İngiliz Büyük Filosu ile yüzleşmeyi göze alan Kayzer, Mart 1916'da Açık Deniz Filosu kumandanlığına dretnotlardaki İngiliz üstünlüğünü bozacağına inandığı Amiral Reinhard Scheer'i getirdi. Taarruzî harekât anlayışına sahip Scheer, hiç vakit kaybetmeden bütün Alman Açık Deniz Filosu'nun unsurlarının yer alacağı ve İngiliz Büyük Filosu'nu küçük parçalara

Amiral John Jellicoe

bölerek, imha edebileceği bir taarruz planını yürürlüğe soktu. Scheer'in niyeti, açık deniz filosuna öncü görevi gören Amiral Hipper'ın komutasındaki kruvazörlerden mürekkep hafif filoyu Norveç kıyılarında İngilizlerin üzerine çekerek, arkadan gelecek Alman Açık Deniz Filosu ile nihai darbeyi indirmekti. Ayrıca Açık Deniz Filosuyla çarpışmadan önce İngiliz Filosu'nun denizaltılardan oluşan bir filotilla ile olabildiğince hırpalanması da planlanmıştı.

Tarafların Harekât Planları

Ancak 31 Mayıs günü Alman Açık Deniz Filosu deniz harp tarihinin gördüğü sinsi imha harekâtlardan birini icra etmek üzere Wilhelmshaven'dan denize açıldığında, İngilizler Alman Donanması'nın muhabere kodlarını ele geçirmek suretiyle kısmi bir istihbarat avantajı elde etmişti. Savaşın henüz başında, 1914'te Baltık açıklarında karaya oturan Alman hafif kruvazörü SMS Magdeburg'un, Ruslar tarafından ele geçirilmişti. Bu basit bir gemi ganimetinden daha fazla anlam taşıyordu. Bu sayede ele geçirilen muharebe kod defteri, İngilizlere Alman planını, daha uygulama safhasına geçmeden ayrıntısına kadar hediye etmişti.

Elde edilen istihbarata binaen Amiral John Jellicoe'nun komutasındaki İngiliz Büyük Filosu, Norveç'in güney batısında tuzağa düşürülmesi planlanan Amiral David Beatty komutasındaki kruvazör filosuyla iki koldan bir araya gelmek için zaman kaybetmeden denize açılmıştı. Her iki filo, toplamda 28 muharebe gemisi, dokuz muharebe kruvazörü, sekiz zırhlı kruvazör, 26 hafif kruvazör ve 78 muhripten oluşan devasa bir kuvvetten müteşekkildi.

Almanların taarruzî planlarına karşı Jellicoe'nun temel nazariyesi ise tersine tedafüi nitelikteydi. İngiliz Amiral hiçbir suretle Alman su altı tehdidine karşı filosunu riske atmak niyetinde değildi. Nitekim Almanların denizaltılarını muharebe filolarıyla müşterek olarak kullanmaları ve muhtemel taktik savunma noktalarını mayınlamaları Jellicoe'nun her an vuku bulabilecek bir çatışmada, angajmanlarını uzun mesafeden (torpido etkili menzilinin ötesinde) sürdürmesini zorunlu kılmıştı. Zaten dönemin topçuluğu, muharebe gemilerinin birbirlerine 10.000 metreden daha çok yaklaşmasını intihar hâline getirecek ölçüde de gelişmişti. Buna mukabil Jellicoe'nun üstünlüğü sayılara bağlıydı (daha çok gemi ve daha çok top) ve bu niceliksel üstünlükten en iyi şekilde yararlanmak için filosunu toplu hâlde tutmak zorundaydı.

Muharebe Başlıyor

31 Mayıs saat 14.20'de İngiliz hafif kruvazörü HMS Galatea doğu yönünde keşif görevi icra ettiği sırada iki Alman torpido botuyla temas etti. Buna müteakip düşman göründü işaretini toka ettiği puslu bir havada Jutland Deniz Muharebesi de başladı. HMS Galatea, düşmanla temas sağladığı anda Alman hafif kruvazörü SMS Elbing'den uzun mesafeden açılan salvoyla ilk hasarı almış oldu.

Bu anda Amiral Beatty, muharebe kruvazörleriyle güneydoğu yönüne dönerek Alman zırhlılarının önünü kesmeyi denediği güneye akın olarak bilinen düelloyu başlatmıştı. Beatty'nin, Alman Filosu'nun yeri ve boyutu hakkında fikir edinmesi için tarihte ilk defa muharebe esnasında deniz keşif görevinde uçaktan istifade ettiyse de birkaç hafif kruvazörün tespiti dışında istediği sonucu elde edememişti. Diğer tarafta ise Scheer, Hipper'in İngiliz muharebe kruvazörleri tarafından

Amiral Hipper

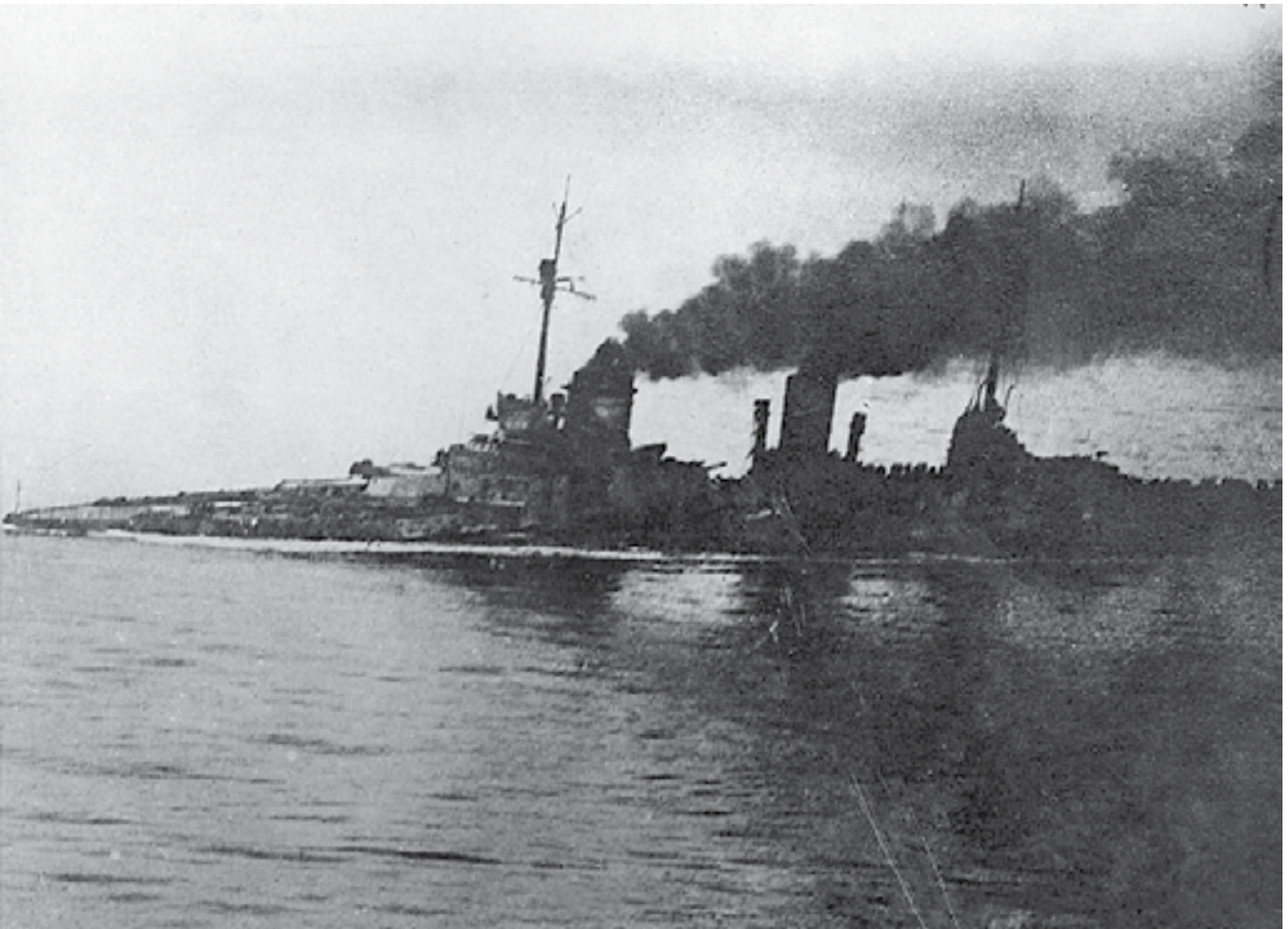

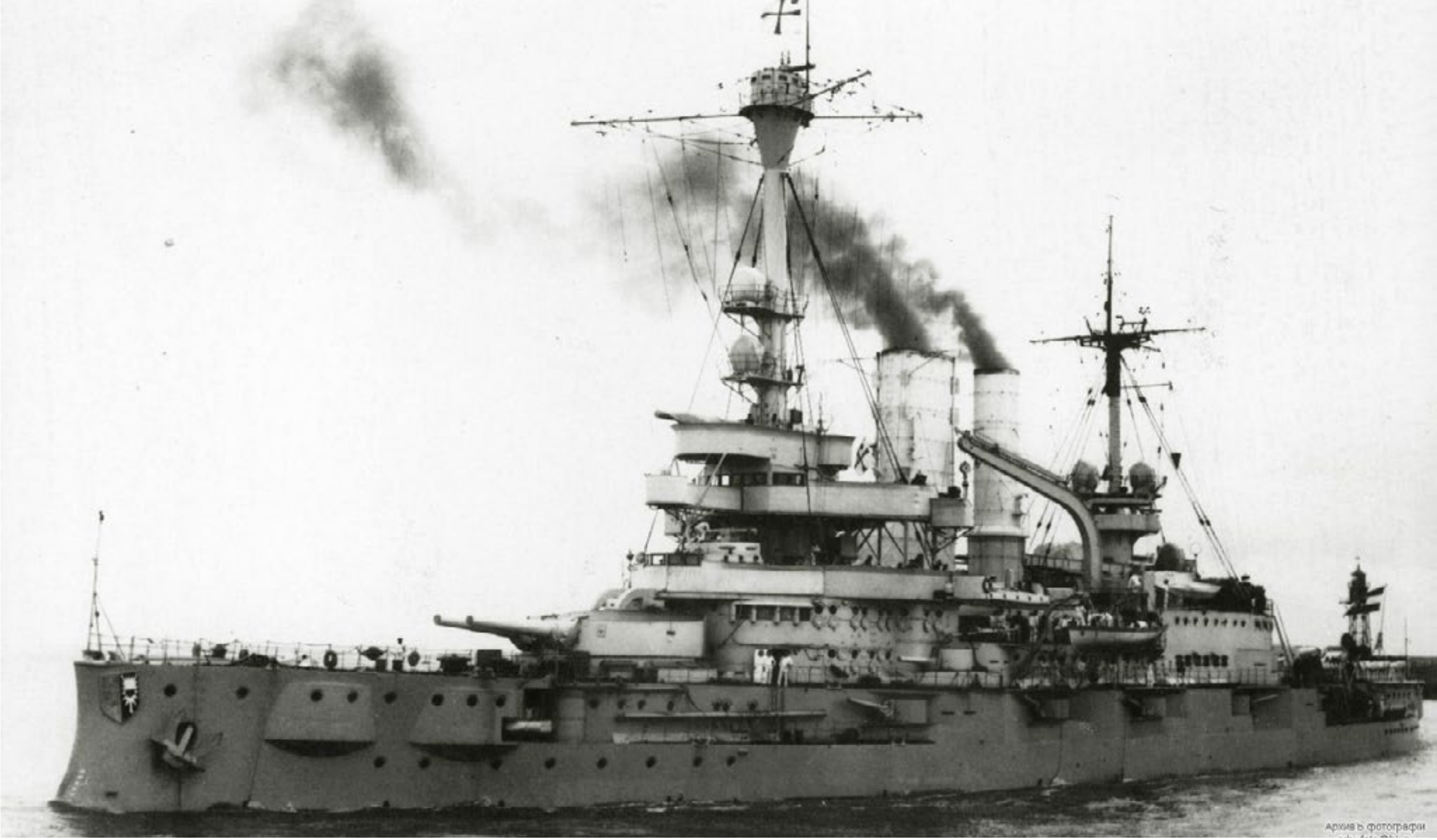
izlenmekte olduğu ile ilgili gelen telsiz raporlarını aldığı anda rotasını kuzeybatıya yöneltti. Scheer'in amacı pruva hattında yayılmış olan donanmasıyla, Beatty'nin gemilerini iki Alman hattının topları arasında kapana kıstırmaktı. Beatty'nin saldırgan bir takiple Hipper ile mesafe kapatmasıyla vuku bulan çatışmalarda iki İngiliz muharebe kruvazörü HMS Indefatigable ve HMS Queen Mary, büyük infilaklara yol açan ağır darbelere kurban edilmişti. Her iki muharebe gemisinin kaybı İngilizlerin muharebenin kontrolünü ele geçirme fikrini suya düşürmüştü. Bu durum birçok kaynakta Alman tarafının nişan alma konusundaki maharetinden abartılı ifadelerle söz edilse de aslında her iki tarafın hedef üzerine isabet sağlama başarısı ortalama yüzde üç oranındaydı. Ayrıca İngiliz filosunun kullandığı 15 inçlik toplardan atılan zırhı delici ve infilak mermileri, Alman dretnotlarının zırhında sadece infilak etkisi gösterdiği, ekseriyetle delemediği anlaşılmıştı. Diğer taraftan Alman zırh delici mermileri düşman zırhına nüfus ve infilak aşamasında az daha başarılıydı. Bunun sebebi Almanların top mermilerinde patlayıcı olarak Trinitrotoluen (TNT) bileşiğini kullanmalarıydı. TNT, merminin zırha nüfus etmesi ve akabinde infilak etmesi arasındaki zamanlamaya daha uygun bir bileşikti. İlginç bir şekilde, İngiliz muharebe kruvazörlerinin büyük infilaklarla batmasında bilindik usul olan düşman zırh delici mermisinin bordayı delmesi ve patlamasıyla gerçekleşmemişti. Kruvazörlerin büyük infilaklarla batması aslında tasarımlarından kaynaklanan potansiyel bir zayıflıktı. İngiliz muharebe kruvazörlerinin güverte ve özellikle taretler de bulunan zırhının ince olmasından dolayı, o mahallere isabet eden zırh delici merminin genellikle mühimmat depolanan bölmelere nüfus etmesiyle büyük infilaklar gerçekleşmekteydi. Özellikle taretlerin üstüne isabet eden mermilerin tarete nüfuzu ve oradaki mühimmat ile birlikte patlaması her iki kruvazöründe sonunu getirmişti. Jutland Muharebesi'nin sonunda İngiliz donanması nezdinde toplanan araştırma komitesi envanterdeki muharebe gemilerinin zırhlarıyla ilgili ortada mevcut bir zayıflık bulamamıştı. Ancak Jutland'dan sonra İngiliz bahriyesinin inşa ettiği muharebe kruvazörlerinin birçoğunda (mesela HMS Hood) taret ve güvertelere ilave zırh eklenmişti. Sonuç olarak, iki muharebe gemisinin

beklenmedik kaybı ve akabinde yaşanan komünikasyon sorunları Beatty'yi daha kararlı bir hamle yapmaya itmişti. Bunun üzerine Beatty emrindeki filonun tüm unsurlarına, rotayı kuzeybatıya, Jellioce'ye doğru değiştirmesi için işaret toka etmesi emri vermesiyle kuzeye akın başlamış oldu.
O sırada Jellicoe, olup bitenlerden Scheer kadar haberdar değildi. Scheer'e devamlı telsizle ek raporlar gelmesine rağmen, Jellicoe'ye bilgilendirmeler gecikmişti veya kopuk şekilde intikal ediyordu. Saat 16.45'e doğru Jellicoe, Beatty'den Almanların güneybatıya olduğunu belirten ama kesin rotaları hakkında hiçbir ayrıntı vermeyen kafa karıştıran bir mesaj aldı. Sonraki saat boyunca Scheer'in gemilerinin hangi yön ve düzende yaklaşmakta olduğu hakkında yetersiz bilgi alması, kendisinin bu süre zarfında kararsız bir tutum sergilemesine yol açtı. Saat 18.00'e kadar Jellicoe ile Beatty arasında yoğun mesajlaşma trafiği sürdüğü dakikalarda düşman muharebe filosunun güneybatıya doğru yaklaşmakta olduğu anlaşıldı. Şimdi Jellicoe muharebe hattının ne zaman ve hangi doğrultuda düzen alacağına dakikalar içinde karar vermek zorunda olduğunu anladı. Ancak hâlâ Alman Donanması'nın güney-güneybatı yönünde Beatty'nin menzili içinde bir yerde yayıldığını bilmek dışında düşmanla ne göz teması sağlamış ne de hangi rotadan geleceğini tespit edebilmişti. Jellicoe acele bir kararla eşit hız güneydoğu flamasını çek talimatını muharebe subayına vererek büyük kumarın ilk bahsini açmıştı.
Beri yandan Beatty'nin peşinde tam yol kuzeye giden Alman Açık Deniz Filosu'nu fark eden Jellicoe, büyük bir yay hâlinde yayılmaya başladı. Bu sırada Scheer Açık Deniz Filosu ile oldukça tehlikeli bir manevra olarak kabul edilen Gefechtskehrtwendung'a yöneldi. Gefechtskehrtwendung, hattaki arka gemiyle başlayan, sancaktan 180 derecelik bir dönüş olan muharebe geri dönüşü gerçekleştirmesiydi. Bu, taktik açıdan Almanların İngilizlere nazaran daha avantajlı bir konuma

getirdi. Bu manevranın icra edildiği sırada Scheer, muhriplerine bir torpido saldırısı icra etmelerini de emretti. Alman Amiralin, gemilerinin çarpışma olasılığına rağmen, muharebe geri dönüşü taktiğini uygulamasında telsizin önemi yadsınamazdı. İronik bir biçimde Almanların tüm operasyon planlarının ele verilmesinde önemli zafiyet kaynağı olan telsiz, muharebe esnasında Açık Deniz Filosu'na hatırı sayılır taktik üstünlük sağlamıştı.

Jellicoe'nun gözlerinin bağlandığı sıralarda, Scheer, filosuna akşam boyunca iki kez daha Gefechtskehrtwendung uygulamasını emretti. Almanların telsiz odaklı komuta kontrolleri, muharebe alanında bir üstünlüktü. Buna karşın, telsizin gereğinden fazla kullanımı İngilizlerin, muharebe istihbaratına yönelik

kurulmuş birim olan 40'ıncı Oda vasıtasıyla Alman mesajlarını yakalayıp deşifre etmesini sağladı. Amirallik, yakaladıkları mesajların bir özetini Jellicoe'ya gönderdiyse de kendisi bu mesajları kuşkulu bularak karşı manevra yapmaktan çekindi.

Birinci Dünya Savaşı'nın tek büyük deniz mücadelesi ve dretnotların tarihteki en büyük çatışması olan Jutland, her iki taraf içinde sonuçsuz bir çarpışma olmuştu. Almanlar HMS Invincible ve diğer iki muharebe kruvazörü batırırken bir dretnot öncesi ve bir muharebe kruvazörü kaybederek, uğradıklarından daha büyük hasar verdi. Diğer taraftan, Almanlar, muharebenin sonunda taktik bir zafer kazandıklarını ilan etti. İngilizler ise Almanlara karşı baskın çıktıkları için bu muharebeyi stratejik bir zafer olduğunu iddiasındaydı. Aslında Jutland'dan sonra denizlerde hiçbir şey değişmemişti. İngilizlerin Alman ablukasına son verilemedi ve Kuzey Denizi'nin komutası gene İngilizlerde kaldı. Bir yanıyla Jutland, 100'den fazla kömürlü müteharrik zırhlıların havaya duman püskürtmesi ve topların yarattığı kara bulut sonucunda her iki taraf da yoğun bir savaş sisi ile karşı karşıya kaldığı bir muharebe oldu. Jellicoe savaştan sonra 1934 yılında verdiği bir konferansta hiçbir zaman 22 Alman muharebe gemisinin üçü ya da dördünden daha fazlasını görmediğini ve hatta Alman filolarının çoğu zaman nerede olduğu veya hangi rotaya doğru hareket ettiği hakkında kesin bir fikir sahibi olmadığını itiraf etmişti. Tartışmasız bir şekilde, Scheer'i bu sis ortamında İngiliz tuzağından kurtulmasını sağlayan en önemli avantaj telsiz telgrafın ona sağladığı taktik üstünlüktü. Diğer yanıyla Almanların yoğun telsiz trafiğinin dikkat çekici şekilde İngilizler tarafından deşifre edilmesi ve akabinde bu bilgilerin karşı tarafın ileri hamlelerini öngörecek bir istihbarat düzeyine çıkarılması denizcilik tarihi açısından da bir ilkti. Ne var ki, bu yeni tip istihbarata yeterince güvenmeyen ve bu avantajı kullanamayan Jellicoe, bazı tarihçiler tarafından astlarına inisiyatif vermeyen, merkeziyetçi ve gereğinden fazla ihtiyatlı olan gelenekçi bir amiral olarak anılsa da bir çokları için de İngiliz donanma stratejisinin nihai hedeflerini yerine getirmiş ve döneminin denizcilik taktiklerine damgasını vurmuştu.C4

UZMANLARDAN UZMANLARA
DÜNYA'NIN ASKERİ TEKNOLOJİLERİ ARTIK TÜRKÇE

D A T A

• İlk Türkçe askeri sistemler ansiklopedisi serisi
• Dünden bugüne sistemlerin ve konseptlerin tarihsel gelişimi
• Belirli parametrelerde sistem karşılaştırmaları
• 21. yüzyılın başında dünyada kullanımda olan tüm askeri hava, kara ve deniz (yakında) sistemlerinin tanıtımı
• Zengin görsel içerik, grafik ve teknik tablolar

SEÇKİN KİTABEVLERİNDE...

www.askeridata.com